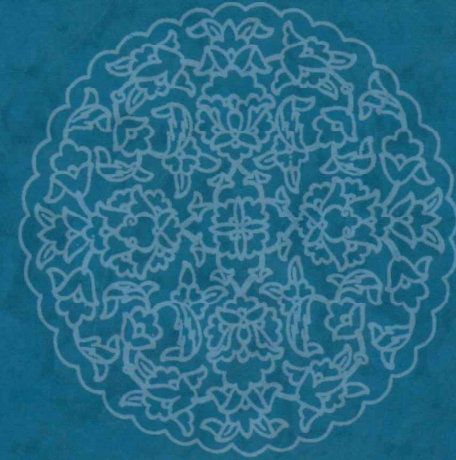

KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA
HZ. MUHAMMED - II -

KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA HZ. MUHAMMED

Uluslararası Sempozyum
(Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar)

- II -

(7-8 Mart 2009)
ADAPAZARI - SAKARYA

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

TK. Fiyatı: 35,00 TL

Diyaret İşleri Başkanlığı Yayınları / 842

İlmi Eserler / 136

Sempozyum Yürütme Heyeti
Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ
Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU
Doç. Dr. Ramazan MUSLU
Doç. Dr. Mustafa AKÇAY
Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ
Dr. Ekrem GÜLŞEN
Arş. Gör. Mesut İNAN

Tashih

Mustafa KAYA

Grafik

Emre YILDIZ
Mücella TEKİN

Baskı

Korza Yay. Basım San. Tic. Ltd. Şti.
Tel.: (0312) 342 22 08

1. Baskı, Ankara, 2011
2011-06-Y-0003-842
ISBN: 978-975-19-5202-8

© **Diyaret İşleri Başkanlığı**

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel.: (0312) 295 72 93-295 72 94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel.: (0312) 295 71 53
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA HZ. MUHAMMED

**ULUSLARARASI SEMPOZYUM
(ORTA ASYA, KAFKASYA VE BALKANLAR)**

-II-

**(7-8 Mart 2009)
ADAPAZARI - SAKARYA**

**DÜZENLEYEN
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
&
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ**

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Nizamî Gencevî'nin Hz. Peygamber Sevgisi.....	122
Dr. Abbas KURBANOV (Bakü İslam Üniversitesi)	
Alihan Töre Saguni ve Eseri: "Tarih-i Muhammedî"	138
Dr. Kutlukhan ŞAKİROV (Özbekistan)	

ONUNCU OTURUM

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Mustafa TAHRALI (Marmara Üniversitesi)

TASAVVUFİ DÜŞÜNCEDE HZ. PEYGAMBER

Tebliğciler _____:	
İbnü'l-Arabî'nin Düşüncesinde Hz. Peygamber ve	
Hakikat-i Muhammediye	155
Doç. Dr. Ekrem DEMİRLİ (İstanbul Üniversitesi)	
Aziz Mahmûd Hüdâyî'de Hz. Peygamber Tasavvuru.....	164
Doç. Dr. Ramazan MUSLU (Sakarya Üniversitesi)	
Türk Mutasavvıf Şâirlerinde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı:	
Ahmed Kuddûsî Örneği	180
Dr. Ali TENİK (Harran Üniversitesi)	
Yaratılış-Hz. Muhammed İlişkisi Çerçevesinde Kullanılan	
"Nûr-ı Muhammed, Akl-ı Evvel" Kavramları ve Edebî,	
Tasavvufî Metinlerdeki Yansımaları.....	196
Doç. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU (Erciyes Üniversitesi)	

ONBİRİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN (Mimar Sinan Üniversitesi)

GÜZEL SANATLARDA HZ. PEYGAMBER

Tebliğciler _____:	
Hat Sanatında Hz. Peygamber Sevgisiyle Doğmuş Bir Form: Hilyeler.....	211
Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI (Marmara Üniversitesi)	

Hz. Muhammed Sevgisinin Türk Kitap Sanatlarına Yansımaları.....	265
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Memiş (Sakarya Üniversitesi)	
Hz. Peygamber'in Dinî Mimariye Nakşedilen Sözlerinin Bölge Halkına	
Verdiği Mesajlar Edirne-Balkanlar (Genel) Mukayesesi.....	297
Dr. Bekir TATLI (Çukurova Üniversitesi)	
Türk Müziğinde Hz. Peygamber Sevgisi	333
Dr. Ubeydullah SEZİKLİ (Hitit Üniversitesi)	

ONİKİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER (9 Eylül Üniversitesi)

KÜLTÜRÜMÜZDE MEVLİT GELENEĞİ

Tebliğciler _____:	
Selçuklular Döneminde Sivil Mevlid Merasimleri	351
Dr. Hasan YENİBAŞ (Millî Eğitim)	
Osmanlı Sarayında İcra Edilen Mevlid Merasimi: Mevlid Alayı.....	359
Prof. Dr. Osman TÜRER (7 Aralık Kilis Üniversitesi)	
Siverekli Yusuf Sami Efendi'nin Mevlid'i ve Şanlıurfa Yöresinde İcrası	365
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AKPINAR (Harran Üniversitesi)	
Yrd. Doç. Dr. Hikmet ATİK (Harran Üniversitesi)	
Niyâzî Mısırlı'nın Şiirlerinde Peygamber Tasviri.....	379
Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi)	

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME

Değerlendirme Konuşması-I	397
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN (Marmara Üniversitesi)	
Değerlendirme Konuşması-II	402
Ahmet HRALOĞLU (İskeçe Müftü Yardımcısı)	

ahlâka ve erdemli bireyler olmaya teşvik gayesi taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda bireyin Allah'a ve topluma karşı sorumluluğunu ön plâna çıkaran hadislerin tercih edilmesi gerçekten manidardır. Çünkü birey, toplumu oluşturan insanların en küçük birimi olarak büyük bir önemi haizdir. Onun iyi olması toplumun yükselmesini netice vereceği gibi bozulması sonucunda ise toplum temelinden sarsılacaktır. Bu yüzden her bireyin öncelikle kendini arındırması ve Allah'a ve beraber yaşadığı insanlara karşı sorumluluklarının bilincinde olması son derece önemlidir.

İslâm toplumlarına baktığımızda, mimari mekânlarda süsleme unsuru olarak kullanılan metinlerin geneli Kur'ân âyetlerine ve Peygamber sözlerine/hadislere dayanmaktadır. Bu vasıta ile insanların görsel olarak da eğitilmesi yoluna gidilmiştir. Bu mekânları ziyaret eden insanlar her an Allah Teâlâ'nın ve Hz. Peygamber'in sözleri ile bilgilendirilmeye ve uyarılmaya devam etmekte ve kendilerine çekidüzen vermeye davet edilmektedir. Verilen bu mesajın uzun yıllar yerine ulaştığını ve ziyaretçiler tarafından hüsn-i kabulle karşılandığını söyleyebiliriz. Günümüze geldiğinde de mimari dekorasyonda kullanılan metinlerin ekseriyetle âyetlerden ve hadislerden tercih edildiğini görüyoruz. Ancak günümüz insanına Kitap ve Sünnet'in verdiği mesajların doğru ve eksiksiz ulaştırılması için belki de daha fazla gayret gösterilmeli ve mesajın onların anlayış seviyelerine yaklaştırılması sağlanmalıdır. Çünkü çoğu Arapça olan bu metinlerin mevcut halleriyle sadece bunları okuma konusunda uzman ya da yeterli altyapıya sahip kişilerce anlaşılma durumu söz konusudur. Buna karşılık insanların çoğunun bu metinleri okuyabilecek durumda olduklarını söyleyebilmek zordur. Bu nedenle bu metinlerin sadece görsel birer tablo gibi asılı durmaları, istenen faydanın elde edilmesine yetmeyecektir. Arapça hüsn-i hattın yanı sıra bunların Türkçe olarak da güzel bir istifle sunulması ve ehil kişilerce cemaate zaman zaman açıklanması/hatırlatılması daha anlaşılır olmalarını sağlayacağı gibi mesajın da yerine ulaşmasına yardımcı olacaktır diye düşünüyoruz.

TÜRK MÜZİĞİNDE HZ. PEYGAMBER SEVGİSİ

Dr. Ubeydullah SEZİKLİ*

ÖZET

Hiz. Peygamber sevgisi kültürümüzün her alanını olduğu gibi mûsikimizi de etkilemiştir. Hatta Türk müziğinin temel taşları bu sevgi üzerine yoğrulan insanların eserleri ile üst üste konmaya başlamıştır. Ruhun ölmez dinginliğini, Allah'a ve Resûlüne ulaşmada yüzyıllarca bir araç olarak kullanılan mûsikimizin Hiz. Peygamber ve onun ehlibeytine ulaştırdığı da tarihi bir gerçektir. Tekkelerde hizmet etmek ve Hakka ulaşmak için giden derviş adaylarına ilk sorulan sorulardan birisi sen daha önce hiç kimseye âşık oldun mu? Sorusu olmuştur. Bu soruya hayır cevabı verenlere ise "önce insana âşık olmayı öğren sonra Allah'a âşık olmayı öğrenirsin" denilmiştir. Türk müziğinde yapılan bestelerin çoğunluğunda bu düşünce ile beşere aşk, Hiz. Peygambere aşk ve Allah'a aşk temalı güfteler üzerine ince ve zarif melodiler ile besteler yapılmıştır.

Hiz. Peygamberin Kurân'ı çargâh makamında okuduğu rivayetine binâen bu makamda hemen hemen hiç şarkı bestelemeyecek derecede ona saygı duyan bestekârlar aynı saygılarını onun için besteledikleri "yüzündür cihânı münevver eden" şarkısı ile de göstermişlerdir. Dini mûsikimizde mevlid, Muhammediyye, miraciye, salâlar, na'tlar ve ilahiler hep Muhammed aşkı ile yapılmıştır. Hiz. Peygamberin sünnetine uygun olarak yani onun sevgisi ile yapılan askere uğurlama gibi toplumsal olaylarda da yine bestelenen ilahilerin temelinde Hiz. peygamber sevgisi vardır. Miraciyenin ve mevlidin bestelenmesi bu sevginin mûsikimize yansıyan noktasının zirvesinde yer almaktadır.

ABSTRACT

The love of Prophet affects the our music as its in all areas of culture. Furthermore the basis of Turkish music is composed by the people who are to be kneaded with this love of prophet our celestial music which had to be

* Hitit Üniversitesi.

used for reaching God and his Prophet was the main actor for transporting of immortal quietness of the soul, to Prophet Muhammed and Ahl al-Bayt was an historical true. When a person, who wants to be a dervish and wants to arrive their Gods, go to the dervish lodge, the dervishes ask this person firstly 'have you ever been in love with somebody? Then among the aspirants that replied the question by "no"; the dervish-Masters told them "go your way brother, at first you must learn how to fall in love with human-being then you will learn how to fall in love with God" Thus, most of the melodies in Turkish music had included this idea upon fragile and canny tune to love of mankind, love of Prophet and love of God.

A- HZ. MUHAMMED (SAV) VE MÜSİKİ

Yüce Allah'ın, âlemleri aşkına yarattığı habibi Hz. Muhammed'e verdiği İslam dini, Asr-ı saâdetten itibâren büyük bir hızla yayılmaya başlamış ve ulaştığı yerlerin kültürlerini kendi güzide ilkeleriyle yeniden biçimlendirerek, edebiyattan müsikîye, hüsn-i hattan mîmârîye insanlık tarihine damga vuran üstün bir medeniyet oluşturmuştur.

Yüce yaratıcı insanı yaratılışında üstün özelliklerle donatmıştır ve her kuluna farklı yetenekler bahşetmiştir. Bu yeteneklerden birisi de yaratılıştan var olduğuna inanılan müsikîdir. Zaten sûfilerin inanişına göre müsikî Hz. Adem'le var olmuştur. Çünkü Allah Hz. Adem'e müsikînin iki temel unsuru olan ses ve kalbi yani ritmi vermiştir.¹ Peygamberlerin ruhları, aydınlatılmış ruhlardır. Bu yüce ruhlar fiziksel olarak algılanabilen bireysel müzikten yola çıkarak, evrensel müziği hissedebilecek güçtedirler.² Öyle ki Allah peygamberlerine tebliğlerinde kullanmaları için müsikî nimetini vermiştir. Örneğin Davut Aleyhisselâm kutsal kitabı olan Zebûr'u makamla ve enstrümanla tebliğ etmiştir.³ Güzel sanatları kutsal kitaplarımızda bile kullanan Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed'e indirdiği Kurân-ı Kerîm'ini de edebiyat ve müsikî açısından tezyin etmiştir. Bu konuda Muhammed Hamidullah'ın Fransız müzisyeni Abdullah Gilles Gilbert'ten dinlediği şu satırları nakledebiliriz; "dünyanın bütün dillerinde nazım eserlerde ritim mevcut olmakla birlikte; bunların hiçbirisinin nesir parçalarında ritim görülmemektedir ki Kurân-ı Kerîm bunun bir istisnasını teşkil etmektedir; öyle ki Kurân-ı Kerîm okunurken, herhangi bir âyette geçen sadece tek bir kelime değil, tek bir harf bile atlanılacak olsa, bu dinleyen kulağını tırmalamakta ve şiir okunurken mısralardaki duraklama ve aralıklara riâyet etmeme gibi benzer bir

- 1 Ubeydullah Sezikli, Kırşehirli Nizâmîddin İbn Yûsuf'un Risâle-i Müsikî Adlı Eseri, M.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2000, s. 6
- 2 Süfi İnayat Khan, Müzik İnsan ve Evren Arasındaki Köprü, (çev. Kaan H.Ötügen-Tuğrul Ökten), Arınan Yayinevi, İstanbul 1994, s. 26.
- 3 Ömer Faruk Harman, "Davud" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.IX, s.22.

ses bozukluğu ortaya çıkarmaktadır".⁴ Kurân müsikîmiz için ayrı bir değerdir. Zirâ Türk müsikîsi ve Kur'ân iç içe geçmiştir.

İslam inancında müsikî Hz. Peygamberin teşviki ile neşvü nemâ bulmuştur. Bu sebepten Hz. Muhammed "Kur'ân'ı seslerinize güzelleştiriniz⁵ diye buyurarak, ezanı sesi güzel olan Hz. Bilâl'e okutmuş, müsikî ilminin gelişmesine, bir çok formlar ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu emirlerin Türk Müsikîsini ne kadar derinden etkilediğini görmek için Türk müsikîsinin en önemli isimlerinden Abdülkâdir-i Merâğî'nin Câmî'ul Elhân'ına bakarsak şu ilginç cümleleri görürüz; "Babamın beni müsikîde eğitmesinin nedeni, Kur'ân hâfızı olmamdan dolayı, sesler bilgisini hakkıyla öğrenebilmem ve Kur'ân tilavetini güzel seslerle yapabilmem içindi. Bu en başta bilmem gereken şeydir".⁶ Yine Merâğî Bu ilmin amacı başlığında şu satırları yazmıştır; "Müsikî ilminin gâyesi, bu fennin icrâsıyla ortaya çıkan ve arka arkaya gelen kuvvetlerle güzel nağmeler ortaya çıkararak dinleyicilere ulaştırmaktır. Bu durumda güzel nağmelerin bilgisine muhtaç olduk. Bizim, Kur'ân'ın güzel sesli okuyucular tarafından doğal bir sesle okunmasına görevli olduğumuz gibi, müsikî icrâsında da soydan gelen hoş sesli okuyuculara ihtiyacımız vardır. Söz konusu müsikî bilgileri güzel sesleri bir araya getirdiğinden bu, nur üstüne nurdur. Nebvî bir hadise dayanılarak amel edilip Kur'ân dinlemenin zevkini ve huzurunu verir. Eğer bizim nağmelerle ilgili bir bilgimiz olmazsa muhtemelen tizliğini ve pestliğini ayarlayamayız ve dinleyenleri nefrete sürükleriz ki Allah korusun Kur'ân okumaya, nağmelerin uyumsuzluğu sebebi ile nefret oluşur. Bu sebepten Mustafa (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Kur'ân'ı seslerinize güzelleştiriniz çünkü güzel ses Kur'ân'ı iyi düşünmeyi arttırır" "Zeyyinû" emir sığısıyla söylenmiştir. Bu nedenle mutlaka Kur'ân okunurken seslerin uyumsuzluğundan kaçınılmalıdır. Peygamber aleyhisselâm'ın tabiriyle: "Her şeyin bir tatlı yolu vardır, Kur'ân'ın tatlı yolu da onu güzel bir sesle okumaktır."⁷ Peygamber aleyhisselâm: "Kur'ân'ı kötü sesle okumaktan uzak durun"⁸ demiştir. Ve Peygamber aleyhi's-selâm: "Allah teâlânın izni Kur'ân'ı güzel terennümlerle okumayadır"⁹, bu, Peygamberden değil Allahu Teâlâ'dandır".¹⁰

- 4 Muhammed Hamidullah, Kurân-ı Kerîm Tarihi, (Çeviri Salih Tuğ), MÜ. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 94.
- 5 Muhammed İsmail Buhârî, el-Câmîu's-Sahîh, Tevhid 52, İstanbul 1992, c. VIII, s. 214; Neseî, es-Sünen, İftitah 83, İstanbul 1992, c. II s. 214; İb-i Mâce el-Kazvîni, es-Sünen, İkâmetü's-Salât, İstanbul 1992, c. I s. 179, 180; Ahmed Bin Muhammed Bin Hanbel, el-Müsned, İstanbul 1992, c. 4 s. 283, 285
- 6 Ubeydullah Sezikli, Abdülkâdir Merâğî ve Câmîu'l-Elhân'ı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 265-266
- 7 Abdürrezzak bin Hemmâm es-Sanânî, el-Musanef, (thk; Habîbürrahmân el-A'zamî), Beyrut 1983, c. II s. 484
- 8 Muhammed İsmail Buhârî, age, c.VIII, s.209; Ahmed Bin Muhammed Bin Hanbel, age, c. I s. 172,175; Abdürrezzak bin Hemmâm es-Sanânî, age, c. II s. 483
- 9 Abdürrezzak bin Hemmâm es-Sanânî, age, c. II s. 482
- 10 Ubeydullah Sezikli, Abdülkâdir Merâğî ve Câmîu'l-Elhân'ı, s. 90-91

Efendimizin çeşitli vesilelerle mûsikiyi teşvik ettiğini, kendisi hakkında söylenen kasîde, gazel, şiirler veya ilâhîleri ve bunları icrâ edenleri taltif ettiğini de biliyoruz. Peygamberi en güzel sözlerle övme geleneği Peygamber devrinin şairi Hassan bin Sabit'e kadar ulaşmaktadır. İmam Bûsîrî'nin "Kaside-i Bür'e" ya da "Kaside-i Bürde"si, Türkçeye birçok kez tercüme edilen Ka'b bin Zühre'nin "Kaside-i Bürde"si bunların en meşhurlarındandır.¹¹ Yine Mekke'den Medîne'ye hicreti esnasında Medîneli hanımların Efendimizi karşılamak için ellerinde deflerle söyledikleri "*Talea'l bedru aleyna*" adlı ilâhî de bu kapsamdadır.¹² Bu ilahinin bugün dinlediğimiz bestesi 1950 li yıllarda Mısır'da yapılmış olsa da sözleri Hz. Peygamber dönemine aittir.

B- ŞARKILAR

Hz. Peygamber hayatta iken kendisi için yazılan şiirlerden beğendiklerini mükâfatlandırması, İslam'ın şefaati inancı nedeni ile Hz. Peygamber vefat ettikten sonra da şairlerin O'nu övme konusunda âdeta birbirleri ile yarışa girmelerine sebep olmuştur. Tıpkı şairler gibi bestekârlar da onu övmeye kalıcı eserler vermek için sanatlarını kullanmışlar ve bunda başarılı olmuşlardır. Rasullullah'a saygıda kusur etmemeye çalışan bu bestekârlar sadece Hz. Peygamberin Kurânı "*do üzeri çargâh*" makamında okuduğu rivâyeti üzerine bu makamda şarkı bestelememişlerdir.¹³ Repertuar kitaplarımızda bu makamda hiç şarkı olmaması bu iddianın bir delili sayılabilir.¹⁴ Bu makamda şarkı bestelenmesinin nedeni sanıldığı gibi şarkının günah olduğu düşüncesi olmayıp, Hz. Peygamberin bu makamı Kurân okurken kullandığına inanılmasıdır. Bu konuyu biraz daha temellendirmek istersek şu örneği de verebiliriz: Kürdîlihiczakâr makamı camî mûsikisinde pek fazla kullanılmaz. Bunun nedeni de o makamın daha çok şarkılarda kullanılmasıdır.

Diğer sanatlar da olduğu gibi İslam Mûsikîsi de en gelişmiş çağını Osmanlı Medeniyeti'nde bulmuştur. Bu medeniyet içerisinde bulunan tasavvuf kültürü ise sanatı şâha kaldırmıştır. Tasavvuf İslam dininin özü ve rûhudur. Bu rûhu ve özü yaymak amacı ile kurulmaya başlayan mekânlar ise tekkelerdir.¹⁵ Dinin özünü ve ruhunu yakalamak isteyen dervişler, ruhlarını Allah Resûlüne, dolayısı ile Allah'a ulaştırmak adına tekkelerde güzel sanatlarla uğraşmışlardır. Bu uğra-

şı zaman içerisinde sanatta zirveye doğru ilerlemeyi de beraberinde getirmiştir. Zira mükemmeli ulaşma arzusu içerisinde olan sûfler yaptıkları işlerde de mükemmeli aramaya çalışmışlardır. Tasavvuf kültürü, Türk İslam Sanatları'nın iskeletidir. Kendi içerisindeki basitten kâmile doğru işleyen sisteminden dolayı tasavvuf, müntesiplerine doğayı sevmeyi, hayvanlara merhamet etmeyi, güzel sanatlarla incelmeye başlayan rûhlarına insanı sevmeyi öğreterek gerçek aşka doğru yelken açtırmıştır. Açılan bu yelken içerisinde en kuvvetli rüzgarı ise mûsikî üflemiştir. Tekkelerde öğretilmeye başlayan sevginin temeli insan üzerinedir. Türk mûsikîsinin en büyük bestekârlarından Dede Efendi'nin Allah'a ve Rasûlü'ne ulaşmak adına girdiği Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ki "çile" de ilk bestelediği eserin Bûselik makamında

"Zülfündedir benim baht-ı siyâhım
Sende kaldı gece gündüz nigâhım
İncitirmiş seni meğerki âhım

Seni sevdim budur benim günâhım" isimli eseri olması ve gerek Şeyhi Ali Nutkî Dede'nin gerekse dönemin padişâhı III. Selim'in Derviş İsmâil'e iltifatları¹⁶ başlangıçta tekkelerde ki insan sevgisinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Derviş Yunus Emre'nin,

"Mecnûna sordular Leylâ nicoldu
Leylâ gitti adi dillerde kaldı
benim gönlüm şimdi bir leyâl buldu
yürü Leylâ ki ben mevlâyı buldum

Leylâ leyâl derken Mevlâ'yı buldum" ilâhisi bu insan sevgisinin niçin gerekli olduğunu anlatmaktadır. Mûsikî: mistik heyecânı ifadeye son derece elverişli olması dolayısı ile daha çok tasavvuf çevrelerinde geliştiğinden din dışı gibi görülen mûsikîmizde de sûfiyâne bir neşvenin varlığı hemen görülür.¹⁷ "Evet, ne sevgilinin eti, ne güzelliğin şekli vardır. Sevgili bir işaret, güzellik bir sırdır. O sevgiliye kavuşma ve bu güzelliğin sırrına erenler oradan hayra döndüler. Ve ne söylediklerini bilmediler. Henüz dili açılmamış çocukların lisanı gibi konuştular."¹⁸

Türk İslam Sanatlarının hepsi Allah (cc) ve Efendimiz (şav)'in aşkıyla gelişme göstermiş, bu sayede ölümsüz eserler meydana gelmiştir. Bu sanatların içerisinde şüphesiz mûsikînin ayrı bir yeri vardır. Zira dinin temel prensiple-

11 Abdülhakim Koçin, "Vesiletü'n-Necât'taki Duaların Münacat Türü Açısından Değerlendirilmesi" *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa Osmanoğlu Belediyesi Yayınları, Bursa 2007, s. 115.

12 Bu olay için bk. İmam Kastallâni, *Mevâhib-i Ledünniyye Tercümesi Medîmül-yakîn*, çev. Şair Bâkî, İstanbul 1316, c. I, s. 63-64

13 Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, c. I, s. 193.

14 Sadûn Aksüt, *Türk Mûsikîsi Güfteler Hazinesi*, İnkilâp Yayınevi, İstanbul 1993, c. II, s. 1513

15 Mustafa Kara, *Din Hayatı Ve Sanat Açısından Tekkeler Ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990, s. 39.

16 M. Fatih Salgar, *Dede Efendi*, Ötügen Yayınları, İstanbul 1995, s.14,15.

17 Beşir Ayvazoğlu, "Türk Dindarlığının Estetik Boyutları", *Kutlu doğum Haftası*, TDV Yayınları Ankara 1990, s.57

18 Yakub Kadri Karaosmanoğlu, *Erenlerin Bağından*, Orhaniye Matbaası, İkinci Baskı, 1922, s. 44.

rinden olan cami ibadeti ezanla başlangıcından, müezzinin fatihasına kadar mûsikîyi kullanmıştır. İslam milletleri içinde Türkler ibâdetle mûsikîyi birleştirecek kadar, mûsikîye önem vermişlerdir.¹⁹

Türk mûsikisinde formlar oluşurken dikkat edilen en önemli konulardan birisi de güftelerdir. Hz. Peygamber'in de hayatına baktığımızda melodiye değil güfteye müdahaleleri vardır. Örneğin bir düşün sahibine gittiğinde Hz. Muhammed'e "aramızda yarını bilen peygamberde vardır" diye deflerle şarkı söyleyen küçük câriyelere Hz. Peygamber "bu sözünüzü bırakınız bundan öncekileri söyleyiniz" diyerek müdahale etmiştir.²⁰

Türk mûsikisinde Hz. Peygamberle ilgili olan formlar güftelerin yanı sıra besteleri ile de farklılıklarını hissettirirler. Bu besteler daha çok ilâhi aşkı hissettiren melodi yapısına sahiptirler. Hz. Peygamberle ilgili olan formları şu şekilde sıralayabiliriz:

C- CAMİ MÛSİKİSİ

İstanbul Osmanlı döneminde hem halifelüğün, hem de İslam dünyasının en önemli bilim, kültür ve sanat merkezi olduğu için, cami mûsikîsi en gelişmiş biçimine bu şehirde ulaşmıştır. Bu mûsikîde besteli eserlerden çok, serbest, doğaçlama (irticâli) icra önemli olduğu halde bu serbestlik bile bir sanat kuralına bağlanmış ve cami mûsikîmizde çok değerli eserler bestelenmiştir. Bu bestekârların en önemlileri Hatip zâkirî Hasan Efendi ve İtrîdir. Cami mûsikîsi tamamı ile söz mûsikîsine dayanır.

1-Mevlid; Diğer İslâmî Edebiyatlara nispetle mevlidlerin Türk edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Çoğunlukla manzum olarak kaleme alınan bu eserler, sayı itibarıyla de dini türlerin hiç birisinde görülmece zenginliktedir.²¹ Bu şekilde başlayan mevlid yazma geleneği Süleyman Çelebi'nin "*Vesiletü'n-Necât*" isimli eseri ile zirveye ulaşmıştır.²² Bu eserin bu kadar değerli olmasının nedeni *Mevlid*'in sehl-i mümtenî vasfında kaleme alınmasıdır. Yazıldığı günden bu güne kadar aynı kıymet ve rağbeti muhafaza etmiştir.²³

Konumuz olan mevlidin melodi ile okunmasına gelince, günümüzde bu icra irticâlen yapılmakta ise de bunun belirli kurallar çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Okunacak her bahrin makamı bellidir. Okunacak bahrin konusuna göre ilahiler ve tevşihlerde yine bu makamlardan seçilmelidir.

19 Nihat Sami Banarlı, Şiir Ve Edebiyat Sohbetleri, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s. 279.

20 Mansur Ali Nâsif, Tâc Tercemesi, (çev. Bekir Sadak), Eser Yayınevi, İstanbul 1980, c.II, s. 566

21 Hasan Aksoy, "Mevlid", T.D.V.I.A, Ankara 2004, c.XXXIX, s. 482

22 Nihat Sami Banarlı, age, s.481.

23 Necla Pekolcay, Mevlid, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 3.

Kaynaklarda Süleyman Çelebi'nin Mevlidi'nin Sinâneddin Yusuf Çelebi ve Bursalı Sekban tarafından bestelendiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Hatta Süleyman Çelebinin bizzat bestelediği de bilgiler arasında yer almaktadır. Tarih içerisinde meşk sisteminin etkisi, eserin uzun ve sanatlı olması gibi nedenler, maalesef unutulmasına sebep olmuştur. Fakat bugün bahirleri okuduğumuz makamların daha önce mevlidin bestelendiği makamlardan etkilendiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Burada şunu vurgulamalıyız ki Türk İslam coğrafyasında mevlide ve dolayısıyla Hz. Peygambere verilen önem, gösterilen saygı yine mevlidin bestelenmesi ile zirveye ulaşmıştır. Zira sanatsal olarak bir güç göstergesi sayılan uzun güftelere beste yapmak, toplumun sanatsal olarak ulaştığı kaliteyi de göstermektedir.

Hz. Peygamberin en büyük tasavvurlarından birisi, Bursalı temiz yüzlü Süleyman Çelebi'nin, Ulucami'nin direklerinden birine sırtını dayayarak oturup yazdığı mevlididir. Süleyman Çelebi Hz. Muhammed'i o kadar içselleştirmiştir ki "Sundular bir cam dolusu şerbeti, yandı yüreğim harareten kati, hem hevâ üze döşendi bir döşek" derken âdetâ Bursalı bir hanımın çocuğunu doğurması gibi tasavvur etmiştir. Bu tasavvur sanki Türkiye içerisinde doğum yapan bir hanımı, bizim çocuğumuzu, bizim büyüğümüzü anlatmaktadır.²⁴

Mevlid okunurken velâdet bahrinin sonlarında "geldi bir akkuş kanâdi'le benim" mısrası okunurken ayağa kalkılması, mûsikî olarak bu mısradan itibaren sanki gerçekten o anda Peygamber'in geldiğine inanılarak süratli okunmaya başlanması ve bir telaş içerisinde girilmesi, tüm bunların yanı sıra "arkamı sığadı kuvvetle katı" mısrasında mevlidi dinleyenlerin birbirlerinin sırtlarını sıvazlamaları ve Peygamberin kokusunu temsilen gülsuyu ikram etmeleri, o doğum anını gerçekten yaşayarak dinlediklerinin bir göstergesidir. Bu, inanılmaz bir sevgidir.

2-Salâ; Hz Peygamber'e, Allah'tan rahmet ve selam duâlarını ihtiva eden çeşitli eserlerdir. Sözleri Arapça ve mensurdur. Akşam ezanı dışında dört vakitte okunan ezanlarla birlikte salâ verilebilir.²⁵ Geleneğimizde salâlar sabah ezanı hariç ezanı müteakip okunurken bugün ise ezandan önce okunmaktadır. Salaların makamları okunan ezanla aynı olmalıdır.²⁶ Salâlar saba salâtı, Cuma ve bayram salâtı, cenaze salâtı, salât-ı ümmiye ve salatü selam olmak üzere sınıflandırılabilirler. Sabah salâsının bestesi İtrîye aittir. Durak evferi usulünde ve dilkeşhâverân makamındadır. Cuma ve bayram salâtları bayâtî makamının-

24 Ahmet Kabaklı, "Türklerde Hz. Peygamber Sevgisi" Kutlu Doğum Haftası, TDV Yayınları, Ankara 1990, s. 30

25 Nuri Özcan, Dini Mûsikî Ders Notları, İstanbul, s.15

26 Halil Can, Dini Mûsikî Ders Notları, s.6

da ve durak evferi usulündedir. Hatipzâkirî Hasan Efendî'ye ait olan bu salâ genellikle caminin içerisinde ve cemaatin katılımı ile okunur. Yine Hasan Efendiye ait olan Cenaze salâsı mevtâ musalladan alınıp kabre konuluncaya kadar okunan salâdır. Bu salâda yine cemaatin iştirâki ile okunur. Salâti ümmiye ise, ünü sınırlarımızı aşan ve bütün İslam âleminin benimsediği bir salâdır.²⁷ Türk mûsikîsi açısından önemli bir eserdir. Zira melodi olarak girift olmayan İtrî veya Hatipzâkirî Hasan Efendî'ye ait olduğu söylenen bu eser inanan inanmayan dinleyen herkesin duygularına hitap etmektedir.

3-Mi'râciye; Mi'râc mucizesi hemen bütün Müslüman milletlerin medeniyetlerine edebiyat, mûsikî, minyatür, hat ve kitap sanatları bakımından kuvvetle yansımıştır. Mûsikîye yansımaları ve şöhrat bulması ise XVII. yy da Nâyi Osman Dede'nin Mi'râciyesi ile başlamıştır. Daha önceleri Yazıcı Mehmed'in Muhammediyye'si gibi içerisinde mi'râc bahsi geçen bölümler okunuyor²⁸ olsa da Türk mûsikîsinde Mi'râciye asıl şöhratini Nâyi Osman Dede ile bulmuştur. Altı bahirden oluşan bu eserin birinci bahri segâh, ikinci bahri müsteâr, üçüncü bahri dügâh, dördüncü bahri nevâ, bu bölüm maalesef günümüze ulaşmamıştır, beşinci bahri sabâ, altıncı bahri ise hüseyinî makamlarında bestelenmiştir.²⁹ Bu beste o kadar meşhur olmuştur ki mi'râc kandilini takiben birçok cami ve tekkelerde okunması için vakıflar tahsis edilmiştir. Mehmet Nasûhi camii, Aziz Mahmud Hühâyî camii, Sünbül Efendi camii ve Bursa Mahkeme camiiinde her yıl okunması geleneği oluşmuştur. Zengin birtakım kişiler büyük camiler ve tekkelere teberrülarda bulunarak mûsikîmizin gelişmesine katkıda bulundular. Mevlid, Miraciye ve Muhammediyye okunmak için bir hayli vakıflar tesis edilmesi bundandır.³⁰ Hz. Peygamberin mi'râcını her yönüyle yaşamak isteyen bu insanlar mi'râc hadisesini en ince ayrıntısına kadar düşünerek Hz. Peygamber'e mi'râcda sunulan içecekleri temsilen şerbet ve süt ikram etmektedirler.³¹ Hüseyin Sadettin Arel ile birlikte tespit ettikleri miraciye notasını Dr. Suphî Ezgi "Amelî nazarî Türk mûsikîsi" isimli eserinde güftesi ile birlikte neşretmiştir.³² Bu neşri zorla usûle uydurulduğu gerekçesi ile kabul etmeyen Ekrem Karadeniz ise bu eserin durak şeklinde ve usulsüz olarak bestelendiğini savunmaktadır.³³

4-Muhammediyye; Yazıcıoğlu Mehmed (Muhammed) Arapça kaleme aldığı Megâribü'z-zamân li-gurûbî'l-eşyâ' fi'l-'ayn ve'l-'ıyân adlı eserinin Hz. Pey-

27 Bekir Sıtkı Sezgin, Dini Mûsikî Ders Notları, s.2-4

28 Mustafa Uzun, "Mi'râciye", DİA, İstanbul 2005, c. XXX, s. 135,137.

29 M.Ekrem Karadeniz, Türk Mûsikîsinin Nazariye Ve Esasları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 163

30 Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Mûsikîsi Antolojisi, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, c. I, s. 119

31 Mustafa Uzun, "Mi'râciye", DİA, İstanbul 2005, c. XXX, s.138.

32 Suphî Ezgi, Nazarî amelî Türk mûsikîsi, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı c. III, s. 102-169.

33 M. Ekrem Karadeniz, age. s.162.

gamber ve ashabıyla ilgili kısımlarını Türkçe olarak yeniden yazmış ve eserine *Kitâbü Muhammediyye fi na'ti seyyidi'l-âlemîn habibillâhi'l-a'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedenî'l-Mustafâ* adını vermiştir. Müellif Resûl-i Ekrem'in diliyle aktardığı, "yenile mevlidim çıkısın cihâna/ Eđerçi söylenir.dehren-fe-dehrâ" beytiyle, na't diye nitelendirdiği eserinin aynı zamanda mevlid özelliği taşıdığına işaret etmektedir.³⁴

Eser tamamen Resûlullâh'ın verdiği ilham ve âdetâ tedris ile yazılmış olup bunu, şu beyitlerde teyit etmektedir; "sana ol vermiş idi bu kitâbı/ pes ilt ona geri işbu kitâbı/ o cümle kâinatın âfitâbı/ çün emretti bana düzdüm bu kitâbı."³⁵

Mevliden sonra en çok şöhrat kazanan eser, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye'si* dir. Muhtelif zamanlarda muhtelif kişiler tarafından bestelenen bu eserin XV. yy da bestelenmiş olması muhtemeldir. XVII. yüzyıldan itibaren bazı sanatkârların "muhammediyyehan" diye isimlendirilmeleri eserin mevlid gibi irticâlen ve beste ile okunduğunu göstermektedir. Tamamıyla şer'î bir mahiyet arz eden bu eser halk arasında da aydın zümre arasında da büyük bir takdirle karşılanmıştır.³⁶ *Muhammediyye'nin* halk üzerinde en etkili kısmı "Vefât-ı Muhammed" bahsidir. Muhammediyyehan olarak şöhrat bulan isimlerin başında XVII. yüzyılda yaşayan Akbaba imamı Mehmed Zaîfi ve İstanbul Hâfız Şuhûdî Mehmet Efendi gelir.³⁷

5-Tevşih; Tevşih lügatte süslemek manasına gelmektedir. Mûsikîmizde ise, mevlidi süslemek maksadı ile besteli bir takım na'tlara verilen addır. Tevşihler genellikle büyük mutasavvıf şairler tarafından yazılmış kıtalardır. Efendimizi methetmek için veya miracını anlatmak için yazılan bu güfteleri bestekârlar âdeta yarışarcasına bestelemişlerdir. Bu sebeple tevşihler dini mûsikî repertuarımızda büyük bir yekun tutarlar.³⁸ Meselâ güftesi Ömer Rüşenî'ye ait olan "çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi mısraı ile başlayan na't otuz yakın bestekâr tarafından bestelenmiştir."³⁹

Tevşihler okunurken, okunacak olan bahrin konusuna ve makâmına uygun olması önemlidir. Örneğin tevhit bahrinde okunması gereken sabâ bir tevşih velâdet bahrinde okunamaz. Bunun yanında güftesi Hz. Peygamberin mirâcı ile alâkalı bir tevşihî de tevhit bahrinde okumak uygun olmaz.

34 Mustafa Uzun, "Muhammediyye", DİA, İstanbul 2005, c. XXX, s.586.

35 Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediyye (haz. Âmil Çelebioğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, c. I, s. 18

36 Sadeddin Nüzhet Ergun, age, c. I, s. 13

37 M.Nazmi Özalp, Türk Mûsikîsi Tarihi, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000, c.I, s. 457

38 Halil Can, age, s. 15

39 Mustafa Uzun, "İlâhi", DİA, İstanbul 2005, c.XXII, s.66.

D- TEKKE MÜSİKİSİ

Tekke müsikisinin camî müsikîsi ile pek çok ortak yönü olmakla birlikte tekke müsikîsinin en önemli özelliği müsikî icrasında saz kullanılmasıdır. Ehl-i beyte gösterilen saygı nedeni ile muharrem ayındaki ayinlerde saz kullanılmaz.⁴⁰

1-Tarikat âyinleri; Hiç ayırım gözetmeksizin bütün tarikat ayinleri Hz. Peygamber'e salât ü selamla başlar. Zira onlar için yaratılmışların en şerefli olan Hz. Muhammed kendi canlarından daha değerlidir. Tarikat âyinlerinin ortak amacı Hz. Muhammed'e ulaşmak ve buradan Allah'a kavuşmaktır.⁴¹

Her tarîkatin benimsediği zikre (kuudî, kıyâmî, devrânî) göre müsikîside buna uygun bir üslup ve tavırdadır. Ayrıca her tarîkatin tasavvufî düşüncesi âyinine de yansımıştır. Aslında tekkelerdeki müsikî işlevseldir. Asıl amaç Allah'ı ve Hz. Peygamberi anmaktır. Müsikî bu zikirleri süslemek ve yürütmek amacı ile kullanılır.⁴²

2-Şuğlî;şuğul kelimesi sözlükte işler, uğraşlar manalarına gelir. Müsikîmizde ise "Türkler tarafından Türk müsikîsi makam ve usullerine göre sanat endişesi taşımadan bestelenmiş, Arapça güfteli, güftesi kolay anlaşılabilen, kıvrak melodili eserlerdir.⁴³ Tekkelerde zikir sırasında ortamı Türkçe ilâhiler okunurken oluşan monoton bir ortamdan kurtarmak için arada bir şuğul söylenirdi. Şuğullerin zikirdeki insanlar üzerinde anlamasalar da sözlerin Arapça olması onları Hz. Peygamber iklimine daha fazla yaklaşıtıyordu. Zaten şuğullerin sözleri içerisinde Hz. Muhammed'le ilgili olanlar azımsanmayacak kadar çoktur.

E- TEKKE – CAMİ MÜSİKİSİNDE ORTAK FORMLAR

1-Na't; Peygamber Efendimizin güzel vasıflarını Türkçe, Arapça, Farsça, şiirlerle dile getiren ve çeşitli makamlarda bestelenen veya irticâlen okunan dini eserlerdir.⁴⁴ Na'tlar camilerde Cuma ve bayram namazlarından önce okunan Kurân'ın ardından; tekkelerde ise Kelime-i tevhîd ile İsmi Celâl zikri arasında okunurdu. Birde Hz. Mevlânâ tarafından yazılan na'tların en meşhuru İtrî tarafından rast makamında bestelenen "Na't-ı Mevlânâ" sıdır.⁴⁵ En meşhur na't bestelerinden birisi, edebiyatımızda en çok na't yazan şair Nazîm'in "âftâb-ı subh-i

40 Ömer Tuğrul İnâncer, Tekke Müsikîsi" Düünden Bugüne İstanbul *Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, c. VII, s. 241

41 Ömer Tuğrul İnâncer, Osmanlı Tarihinde Sûfilik, Özel Notlar, s.10,11

42 Ömer Tuğrul İnâncer, Düünden Bugüne İstanbul *Ansiklopedisi*, c. VII, s. 240

43 Mehmet Emin Altıntop, Türk Din Müsikîsinde Arapça Güfteli İlahiler (*Şuğuller*), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 4

44 Suphî Ezgi, Nazarî ameli Türk müsikîsi, İstanbul Konservatuarı Neşriyatı c. III, s. 54.

45 Recep Tatal, Türk Din Müsikîsinde Na't, Tesbih ve Temcidler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 26

mâ evhâ Habîb-i Kibriyâ/ mâhtâb-ı şâm-ı ev ednâ Habîb-i Kibriyâ" beytiyle başlayan güfteye Niznâm Yusuf Çelebinin yapmış olduğu bestedir. Bu güftede Yusuf Çelebi'den başka birçok bestekâr tarafından bestelenmiştir.

2-ilâhî; Arapça Allah'a ait manasına gelir. Türk edebiyatında nazım türleri belirginleşmeden önce dini muhteva taşıyan her türlü şiire ilâhi denilirken daha sonra tasavvufî temaları işleyen ve Türk Din müsikîsinin makam ve usulleri ile bestelenerek dini toplantılarda okunan şiirlere ilâhi adı verilmiştir. Bugünkü tespitlere göre ilâhi kelimesi, "bestelenmiş dini tasavvufî şiir" anlamıyla ilk Evliya Çelebinin eserinde geçmektedir.⁴⁶ İlahiler din dışı Türk müsikîsindeki şarkı formuna çok benzerler Fakat sözleri ve melodi yapısı itibari ile şarkıdan ayrılırlar. İlahilerin şarkılardan ayrıldığı önemli noktalarda birisi, ilâhilerin şarkılardan farklı olarak büyük usullerle de bestelenmiş olmalarıdır.⁴⁷

Geleneğimizde ilâhiler genellikle içerisinde bulunan aylara veya okunan tarikata göre değişiklik gösterir. Mesela muharrem ayında Kerbelâ faciası üzerine bestelenen ilahiler okunurken, rebülevvel ayında Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili ilâhiler okunur. Recep ayında mi'rac kandili sebebi ile miracla ilgili ilahiler seçilir. Ramazan ayının ilk on beş gününde "hoş geldin, merhaba ya şehir-i ramazan" ilahileri okunurken on beşinden sonra ise "elvedâ ya şehir-i sultan" ilahileri okunur.⁴⁸ Halk arasında büyük ve küçük tevbe adlarıyla anılan cemâziyelevvel ve cemâziyelâhir ayları tövbe ve istiğfar zamanı olarak kabul edildiğinden güftelerinde bu konulara yer verilen ilâhileri okumak tercih edilmiştir. Şevval, zil-kâde ve zilhicce aylarında ise hac farızasının kutsiyeti ve mukaddes yerlerin özlemine terennüm eden ilâhiler okunur.⁴⁹ Tarikatların ise kendi büyüklerini öven ve bu tarikata mahsus ilâhileri vardır.

Bunların yanında ilâhiler toplumda düğün, sünnet, asker uğurlama gibi sosyal olaylarda da kullanılmıştır. Meselâ Bir Peygamber ocağı olarak görülen askere uğurlanırken sözleri Gazâlî'ye ait olan, bestesi ise bilinmeyen

"Ey risâlet tahtının hurşid-i mâh-ı enveri
Ey nübüvvet mazharı âhir zaman peygamberi
Hak senin şânında levlâk okudu ya Mustafa
Yani sensin nur Muhammed kâinâtın rehberi",

ilâhisini okuyarak uğurlanırdı.⁵⁰

46 Mustafa Uzun, "İlahî", DİA, İstanbul 2005, c.XXII, s. 64.

47 Yılmaz Öztuna, "İlahî", Türk Müsikîsi Ansiklopedisi, Ankara 1990, c. I, s. 385

48 Nuri Özcan, "XVII. Ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dinî Müsikî", Osmanlı, yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. X, s. 724.

49 Mustafa Uzun, "İlahî", DİA, İstanbul 2005, c.XXII, s. 66.

50 Mustafa Özdamar, Doğumdan Ölüme Müsikî, Kırkkandil Yayınları, İstanbul, 1997, s.

3-Kaside; Peygamber ve diğer din büyüklerinden, onlara gösterilmesi gereken sevgi ve saygıdan, İslam dininin başta ibadetler ve ahlak olmak üzere çeşitli yönleriyle tasavvufî meselelerden söz eden, bazen de dînî-uyarıcı mahiyetteki düşünce ve öğütleri ihtiva eden dinî tasavvufî meselelerden söz eden, dinî-tasavvufî şiirlerin bir kişi tarafından irticâî bir şekilde okunması demektir. Kasidelerin konuları ağırlıklı olarak Allah (cc) ve Hz.Muhammed (sav) hakkındadır.

Güftenin formu ne olursa olsun muhteva eğer Allah'ın birliğinden ve yüceliğinden bahsediyorsa tevhid, Allah'a yalvarıyorsa münâcât, Hz. Muhammed'in üstün özelliklerinden söz ediliyorsa na't ismini alır ve bu şiirlerde kaside olarak okunur. Bunları besteli olan tevhid, münâcât ve na't formlarıyla karıştırmamak gerekir.⁵¹

Kasideler mevlid bahirleri aralarında da okunabilir. Fakat bahirler arasında okunan kasidelerin bahre uygun konularda olması gerekir. Günümüzde bahirlerin ortasında da kaside olunmakta ise de bu anlam bütünlüğü açısından pek uygun görülmemektedir.⁵² Bunun yanında kasidelerin mevlid okur gibi okunmamasına dikkat edilmelidir.

Kaside okuyan kasîdehanların makam bilgilerinin ve sesleri ile bu makamları kullanma özelliklerinin çok iyi olması gerekir. Daha çok Hâfız ve Zâkirlerden ortaya çıkan kasîdehanların en meşhurları arasında Enderunlu Hafız Hüsnü, Hafız Sami, Said Paşa İmamı, Hafız Kemal ve Kani Karaca, sayılabilir.

Mûsikî açısından kasideleri bir kompozisyon gibi düşünebiliriz. Kompozisyonun giriş, gelişme ve sonuç bölümü olduğu gibi kasidelerinde zemin, miyân ve kararının olması gerekir. Hatta tıpkı noktalama işaretleri gibi yerî geldiği zaman abartılmadan kasidelerde makamdan makama geçişler yapılabilir.

Son olarak kaside okunurken dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardan birisi nağmelerin seçimidir. Daha çok dînî duyguları çağrıştıran, insanlara okuduğu kasidenin güftesini melodi olarak antatabilen nağmeler tercih edilmelidir. Gazelle asla karıştırılmamalıdır. Kasidelerin giriş cümleleri olan "aman ya hazreti Allah", "Meded yâ Resûlallah" gibi cümleleri gazelde veya gazellerin giriş cümlelerini kasidelerde kullanmamak gerekir.

SONUÇ

Türk İslam kültüründe Hz. Peygamber sevgisi hayatın her alanında yaşandığı gibi, özellikle musikî sahasında da kendisini belirgin biçimde hissettirmiş-

tir. Dini mûsikî alanında mütâlaa edilen formlar da Hz. Peygambere duyulan sevgi ve saygı zaten alanın ana temasını oluşturmaktadır. Bu sevginin din dışı mûsikî alanında da önemli etkileri söz konusudur. Nitekim din dışı mûsikî formlarında eser besteleyenlerin pek çoğu ya bir tekke mensubudur ya da bir tarikat terbiyesi altında yetişmiştir. Dolayısıyla bu kişilerin yaptığı bestelerinde Allah ve Resûl'ün aşkından kopuk olması düşünülemez. Yunus Emre'nin Hz. Peygamberle ilgili bir güftesine onlarca beste yapan bestekârlar âdeta birbirleri ile Hz. Peygamber'le ilgili bir şey yapmak için yarışmışlardır. Yahya Kemal'in "çok insan anlayamaz bizim eski mûsikîmizden/ ve ondan anlamıyan bir şey anlamaz bizden" mısraları ışığında ifade edecek olursak mûsikî alanında da "bizden bir şey anlama"nın yolu Hz. Peygamber sevgisinden geçmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülhakim Koçin, "Vesilet'ün-Necât'taki Duaların Münacat Türü Açısından Değerlendirilmesi" *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa Osmaniye Belediyesi Yayınları, Bursa 2007.

Abdürrezzak bin Hemâm Es-Sanânî, *el-Musannef*, (thk; Habîbürrahmân el-A'zâmî), Beyrut 1983, c.II.

Ahmed Bin Muhammed Bin Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992.c. IV

Ahmet Kabaklı, "Türklerde Hz. Peygamber Sevgisi" *Kutlu Doğum Haftası*, TDV Yayınları, Ankara 1990.

Ali Rıza Sağman, *Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1951.

Bekir Sıtkı Sezgin, *Dini Mûsikî Ders Notları*.

Beşir Ayvazoğlu, "Türk Dindarlığının Estetik Boyutları", *Kutlu doğum Haftası*, TDV Yayınları Ankara 1990.

Halil Can, *Dini Mûsikî Ders Notları*.

Hasan Aksoy, "Mevlid", *DİA*, Ankara 2004, C. XXIX.

İbn-i Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, İstanbul 1992.

İmam Kastallânî, *Mevâhib-i Ledünniyye Tercümesi Meâlim'ül-yakîn*, çev. Şair Bâkî, İstanbul 1316, c. I.

İsmail Hakkı Özkan, "Kaside", *DİA*, İstanbul 2001, c.XXIV.

M. Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikîsinin Nazariye Ve Esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

M. Fatih Salgar, *Dede Efendi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995

51 İsmail Hakkı Özkan, "Kaside", *DİA*, İstanbul 2001, c.XXIV, s. 566.

52 Ali Rıza Sağman, *Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1951, s.49

M. Nazmi Özalp, *Türk Müsîkîsi Tarihi*, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000, c. I-II

Mansur Ali Nâsîf, *Tâc Tercemesi*, (çev. Bekir Sadak), Eser Yayınevi, İstanbul 1980, c. II

Mehmet Emin Altıntop, *Türk Din Müsîkîsinde Arapça Güfteli İlâhiler (Şuğul-ler)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

Muhammed Hamidullah, *Kurân-ı Kerîm Tarihi*, (Çeviri: Salih Tuğ), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Muhammed İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1992, c. VIII

Mustafa Kara, *Din Hayat Ve Sanat Açısından Tekkeler Ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.

Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölümüne Müsîkî*, Kırkkandil Yayınları, İstanbul,

Mustafa Uzun, "Mî'râciye", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX.

"Muhammediyye", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX.

"İlâhi", *DİA*, İstanbul 2005, c.XXII.

Necla Pekolcay, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Neseî, *es-Sünen*, İftitah 83, İstanbul 1992.

Nihat Sami Banarlı, *Şiir Ve Edebiyat Sohbetleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982

Nuri Özcan, *Dini Müsîkî Ders Notları*, İstanbul.

"XVII. Ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dînî Müsîkî", *Osmanlı*, yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Ömer Faruk Harman, "Davud" *TDV. İslam Ansiklopedisi*, C.IX

Ömer Tuğrul İnançer, *Osmanlı Tarihinde Sûfilik*, Özel Notlar

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, c. VIII.

Recep Tural, *Türk Din Müsîkîsinde Na't, Tesbih ve Temcidler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Müsîkîsi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, c. I.

Sadün Aksüt, *Türk Müsîkîsi Güfteler Hazinesi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1993, c.I-II.

Sufi İnyat Khan, *Müzik İnsan ve Evren Arasındaki Köprü*, (çev. Kaan H. Ötügen-Tuğrul Ökten), Arıtan Yayınevi, İstanbul 1994.

Suphi Ezgi, *Nazarî Amelî Türk Müsîkîsi*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı c. III.

Ubeydullah Sezikli, *-Kırşehirli Nizâmeddin İbn Yûsuf'un Risâle-i Müsîkî Adlı Eseri*, M.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2000.

-Abdülkâdir Merâğî ve Câmiu'l-Elhân'ı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

Yakub Kadri Karaosmanoğlu, *Erenlerin Bağından*, Orhaniye Matbaası, İkinci Baskı, 1922.

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, c. I.

Yılmaz Öztuna, *Türk Müsîkîsi Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, C.II